

Προλογικό σημείωμα

Τα τελευταία χρόνια ολοένα και αυξάνονται οι ερευνητικές εργασίες που αναφέρονται σε νεο-έλληνες αρχιτέκτονες. Οι παλαιότεροι μελετητές της αρχιτεκτονικής του ελληνικού κράτους στηρίχτηκαν κυρίως στην αποτύπωση και περιγραφή των ίδιων των κτιρίων, συχνά αρκετά μεταλλαγμένων από την εποχή της ανέγερσής τους από προσθήκες και μετατροπές, την κατά περίπτωση και όχι πάντα συστηματική έρευνα σε γραπτά τεκμήρια (τύπο, περιγραφές ιστορικών ή ιστοριοδιφών), και κυρίως για την Αθήνα, αλλά όχι μόνο σε προφορικά τεκμήρια, περιγραφές και αναμνήσεις, που πολλές φορές ενέχουν στοιχεία μυθοπλασίας (χαρακτηριστικό παράδειγμα τα κτίρια της Δούκισσας της Πλακεντίας). Η μη ύπαρξη οργανωμένων αρχείων δικαιολογούσε αυτή τη μορφή της έρευνας.

Καθώς προχωρούμε όμως από το 19^ο στον 20^ο αιώνα και το δομημένο περιβάλλον συνεχώς επεκτείνεται, και μαζί του αυξάνει συνεχώς ο αριθμός των επιστημόνων αρχιτεκτόνων πτυχιούχων ανωτάτων σχολών της ημεδαπής ή της αλλοδαπής, μία τέτοιας μορφής έρευνα δεν είναι πιά αρκετή. Η δυνατότητα προσπέλασης στα αρχεία των νεοελλήνων αρχιτεκτόνων, είτε μέσω των χώρων όπου αυτοί εργάσθηκαν (τεχνικές υπηρεσίες υπουργείων, δήμων, τραπεζιτικών οργανισμών κλπ.), είτε μέσω των ιδιωτικών τους αρχείων, άνοιξε νέα πεδία έρευνας που σε συνδυασμό με τα προηγούμενα, η σημασία των οποίων δεν είναι καθόλου αμελητέα, έρχεται να βοηθήσει ουσιαστικά το έργο της καταγραφής της ιστορίας της νεοελληνικής αρχιτεκτονικής. Σημαντικό ρόλο στο πεδίο αυτό έπαιξε και παίζει η δημιουργία των Αρχείων Νεοελληνικής Αρχιτεκτονικής του Μουσείου Μπενάκη, όπου φυλλάσσονται, ταξινομούνται και διατίθενται, προς έρευνα στους μελετητές, ένας μεγάλος αριθμός που καθημερινά αυξάνει. Έρχεται έτσι στο φως το έργο πολλών νεοελλήνων αρχιτεκτόνων, που το όνομά τους είναι λίγο ή ελάχιστα γνωστό στο πλατύ κοινό.

Ένα τέτοιο κενό έρχεται να συμπληρώσει η μονογραφία της Λίλας Θεοδωρίδου για τον Νίκο Ζουμπουλίδη. Με συστηματικότητα, ευσυνειδησία και ατελείωτη επιμονή και υπομονή, η Λίλα Θεοδωρίδη κατάφερε να συγκεντρώσει μοναδικά στοιχεία για τον μικρασιάτη αρχιτέκτονα που το έργο του σημάδεψε την αρχιτεκτονική των τραπεζιτικών κτιρίων της χώρας, δημιουργώντας σχολή. Δουλεύοντας σε οργανωμένα αρχεία, όπως αυτά της Εθνικής Τράπεζας και των Α.Ν.Α., αποδελτιώνοντας ημερήσιο και περιοδικό τύπο, συζητώντας με τους φίλους και τους απογόνους του, δεν άφησε ούτε μία πληροφορία να πέσει κάτω. Αντίθετα, κάθε ένδειξη, κάθε λεπτομέρεια που συναντούσε ήταν για αυτήν μια αφορμή για να ανοίξει νέες πόρτες, να φέρει στο φως καινούργια στοιχεία. Οι υποσημειώσεις της αποτελούν μόνες τους μία ανεκτίμητη πηγή πληροφοριών, για μία σειρά από γεγονότα, αρχιτέκτονες, κτίρια, πάντα τεκμηριωμένα που οδηγούν σε νέες έρευνες.

Και παράλληλα δίπλα σε αυτή την αυστηρά επιστημονική δουλειά, καταφέρνει να δώσει με ευαισθησία, αποφεύγοντας με προσοχή κάθε τι που θα μπορούσε να μετατραπεί σε υπερβολή ή μελοδραματισμό, την ψυχοσύνθεση και την ιδιαιτερότητα του Νίκου Ζουμπουλίδη, ενός ανθρώπου ιδιαίτερα σημαντικού για τον

ελληνικό χώρο, που κατάφερε να συνδυάσει την επίσημη ακαδημαϊκή αρχιτεκτονική του μεσοπολέμου με στοιχεία από την ελληνική παράδοση, εντάσσοντας συχνά μνήμες της ιδιαίτερης πατρίδας του, της Μικρασίας. Η θητεία του στην Τεχνική Υπηρεσία της Εθνικής Τράπεζας, τον οδηγεί σε κάποιες συντηρητικές λύσεις ενός αναβιωμένου κλασικισμού. Δεν είναι όμως λίγες οι φορές που ξεφεύγει και ξεγλιστρά σε άλλους δρόμους.

Μέσα από τη μονογραφία της Λίλας Θεοδωρίδου αναπλάθεται το έργο και η ζωή του Ζουμπουλίδη και έρχεται στο φως ένα κομμάτι της μεσοπολεμικής αρχιτεκτονικής, πολύ λίγο γνωστό, μια και οι περισσότερες από τις ήδη υπάρχουσες μελέτες εστιάζουν κυρίως στον εκλεκτισμό, το κίνημα της επιστροφής στις ρίζες και το μοντέρνο κίνημα και ελάχιστα ως καθόλου θίγουν το θέμα αυτής της τελευταίας φάσης του όψιμου, παρηκμασμένου ίσως, υπαρκτού όμως, κλασικισμού.

Μάρω Καρδαμίτση-Αδάμη
Καθηγήτρια ΕΜΠ

Υπεύθυνη Αρχείων Νεοελληνικής Αρχιτεκτονικής- Μουσείο Μπενάκη

Εισαγωγή

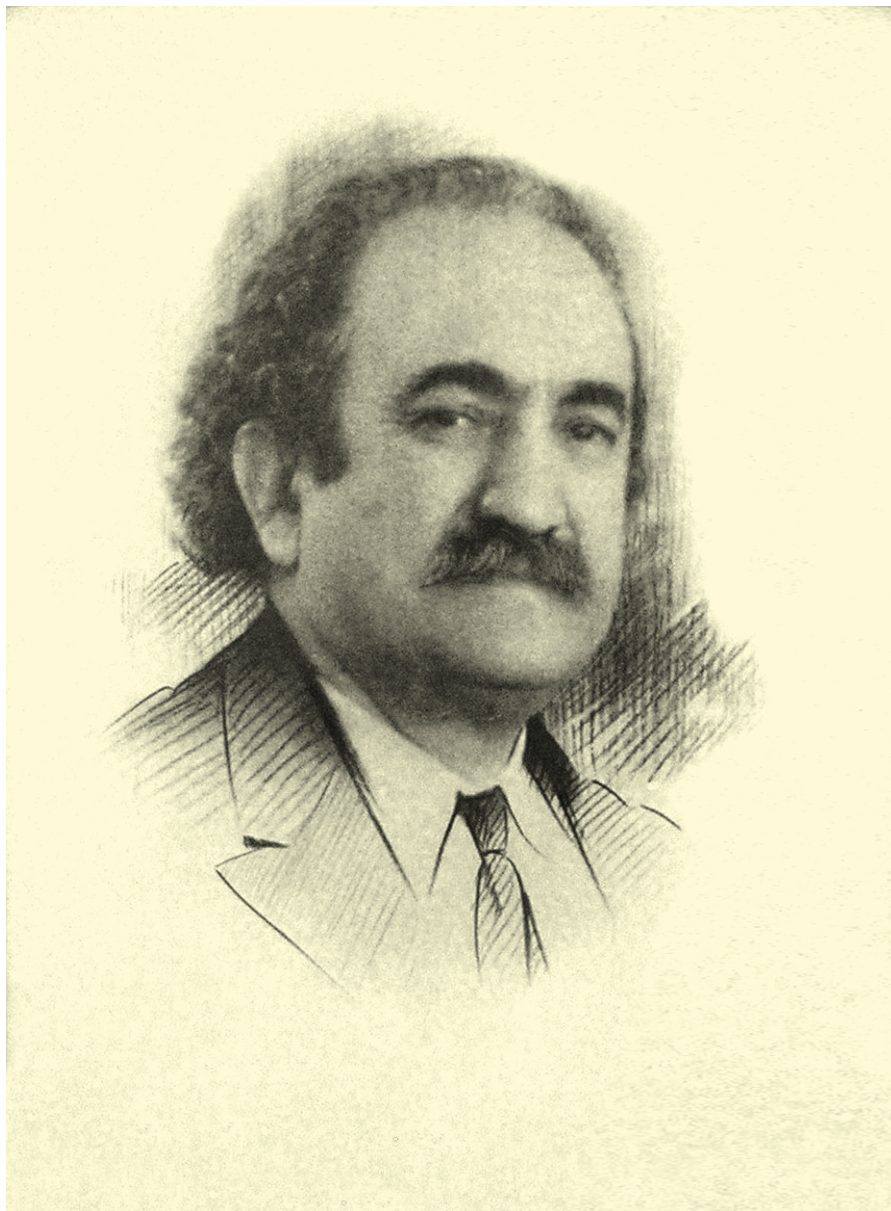
Η παρούσα μελέτη δεν αποτελεί τιμητικό τόμο για τη ζωή ενός Έλληνα αρχιτέκτονα. Δεν περιέχει μόνο ένα διάγραμμα της δουλειάς του και μια παρουσίαση των έργων του. Επιχειρεί να αφηγηθεί τις εκφάνσεις μιας εποχής σε συνδυασμό με τις αναζητήσεις ενός ανθρώπου πολυδιάστατου και σύνθετου. Ενός αρχιτέκτονα που είχε τη δυνατότητα να εκτελέσει μεγάλα ιδρυματικά έργα, με προφανείς στόχους την επιβολή και το κύρος και ταυτόχρονα μικρά και ευαίσθητα. Έργα διαφορετικά, αλλά και ευανάγνωστα κάθε φορά. Έργα που υλοποιήθηκαν, κυρίως, την εποχή του μεσοπολέμου, εποχή που έχει προσελκύσει εδώ και αρκετά χρόνια το ενδιαφέρον της ελληνικής αρχιτεκτονικής ιστοριογραφίας.

Με σπουδές στην Κωνσταντινούπολη και Βερολίνο, διαποτισμένος από τις ανακαλύψεις της αιγαιακής προϊστορίας, ενταγμένος στο περιβάλλον του ισχυρότερου οικονομικού ιδρύματος της Ελλάδος και συναναστρεφόμενος την οικονομική ελίτ της εποχής του, ο Ζουμπουλίδης παρέμεινε ένας πρακτικός, αποτελεσματικός και ευφάνταστος αρχιτέκτονας. Ένας «ανατολίτης» με ευρωπαϊκή παιδεία και εμπειρία. Ένας ικανός διαχειριστής μεγάλων έργων, ένας φυσιολάτρης με κοινωνική προσφορά.

Ο συντονισμός του μεγάλου οικοδομικού προγράμματος της Εθνικής Τράπεζας, κατά το μεσοπόλεμο, υπήρξε για τον αρχιτέκτονα το βασικό πεδίο της επαγγελματικής του δράσης. Αλλά και τα ολιγάριθμα μεν, αλλά αξιόλογα ιδιωτικά του έργα στις προαστιακές κηπουπόλεις της Εκάλης και της Φιλοθέης αποτέλεσαν ευκαιρία για πειραματισμούς. Ενσωμάτωσε με τόλμη στα δημόσια και ιδιωτικά του έργα κεραμικά πλακίδια με αρχαϊκές λεπτομέρειες και λαϊκά μοτίβα, χρησιμοποίησε γήινα υλικά και αδρά επεξεργασμένες λιθιπενδύσεις. Κλασικισμός και κίνημα “επιστροφή στις ρίζες”, εξιδανίκευση της «αγνής» υπαίθρου και περιηγητισμός συνθέταν το περιβάλλον στο οποίο έζησε και δημιούργησε ο Ζουμπουλίδης. Ένα περιβάλλον αστικής κομψότητας, που εν μέσω πολέμων και αβεβαιοτήτων παρέπεμπε σ’ έναν κόσμο ειρηνικό και ευτυχημένο.

Το πλαίσιο της μελέτης οριοθετήθηκε από μια θεωρητική προσέγγιση, που δεν σταματά στην ερμηνεία του αρχιτεκτονικού έργου, αλλά εξετάζει και τον δημιουργό. Στην περίπτωση μας, η προσέγγιση αρχιτεκτονικού έργου και δημιουργού υποστηρίχθηκε από προφορικές μαρτυρίες της κόρης του και από βιβλιογραφικές πηγές. Κυρίως όμως, από εκτεταμένη έρευνα στο Ιστορικό Αρχείο της Εθνικής Τράπεζας και στα Αρχεία Νεοελληνικής Αρχιτεκτονικής. Αν κάτι, επομένως, μπορεί να διατυπωθεί με βεβαιότητα είναι ότι η τεκμηρίωση του αρχιτεκτονικού έργου μέσω αρχειακών πηγών και η ψηλάφηση της προσωπικότητας των δημιουργών μέσα από τις αντιλήψεις και την προσωπική τους ζωή, είναι ένας εν πολλοίς ανεξερεύνητος ακόμη, αλλά ενδιαφέρων δρόμος της νεοελληνικής αρχιτεκτονικής ιστοριογραφίας.

Θα ήθελα να ευχαριστήσω θερμότατα την κα Εύα Ζουμπουλίδη-Καραγιάννη, τον διευθυντή του Ιστορικού Αρχείου της Εθνικής Τράπεζας κ. Γεράσιμο Νοταρά και την Υπεύθυνη των Αρχείων Νεοελληνικής Αρχιτεκτονικής κα Μάρω Καρδαμίτση-Αδάμη για το υλικό που έθεσαν στη διάθεσή μου.

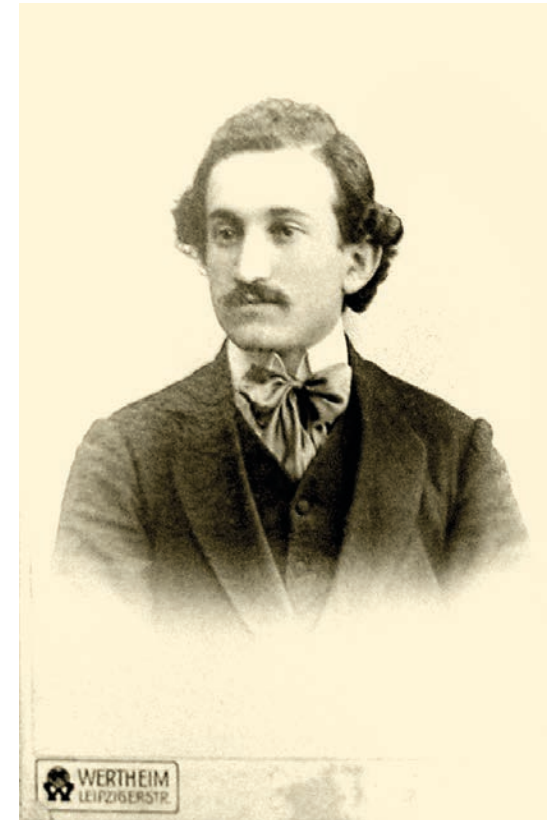
A handwritten signature in black ink, appearing to read 'N. Zoumboulidis'.

Προσωπογραφία Ζουμπουλίδη (σλλογή Εύας Ζουμπουλίδη)

1. Σπουδές και ενδιαφέροντα

Για τον Νικόλαο Χ. Ζουμπουλίδη (1888-1969) και το σημαντικό αρχιτεκτονικό του έργο υπάρχουν διάσπαρτες βιβλιογραφικές αναφορές. Γεννήθηκε στη Συνασό της Καππαδοκίας, αποφοίτησε από τη Σχολή Καλών Τεχνών της Κωνσταντινούπολης (1908) και μετά από δύο χρόνια εργασίας στο Υπουργείο Εφκαφίου, μετέβη στο Βερολίνο, όπου ολοκλήρωσε τις σπουδές του στο Technische Hochschule, το διάστημα 1910-1912¹. Στο Βερολίνο εργάστηκε στην Αρχιτεκτονική Υπηρεσία του Βοτανικού κήπου και στη συνέχεια διορίστηκε στην υπηρεσία Νέων Μουσείων, υπό τον αρχιτέκτονα Ludwig Hoffmann². Το 1914 επέστρεψε στην Ελλάδα και διορίστηκε μηχανικός στον Δήμο Παγασών (Βόλου)³. Από το 1917 ως το 1919 αναλαμβάνει βοηθός του Αριστείδη Σπ. Μπαλάνου, διευθυντή της Τεχνικής Υπηρεσίας της Εθνικής Τράπεζας. Το 1920 γίνεται προϊστάμενος και μετά τον θάνατο του Μπαλάνου, το 1927, τον διαδέχεται στη διεύθυνση της Υπηρεσίας και αναδεικνύεται ως ένας από τους πρωταγωνιστές της μεγάλης οικοδομικής δραστηριότητας της Τράπεζας κατά την περίοδο του μεσοπολέμου.

Φοιτητής στο Βερολίνο (π.1910)
(συλλογή Εύας Ζουμπουλίδη)

¹ Ο πατέρας του, Χαράλαμπος Ζουμπουλίδης, είχε μικρή επιχείρηση αποικιακών στην Κωνσταντινούπολη και προόριζε το γιο του για διάδοχο. Έτσι, αρνήθηκε να χρηματοδοτήσει τις σπουδές του στο Βερολίνο. Ο νεαρός Ζουμπουλίδης άρχισε να μαθαίνει γερμανικά, σε ιδιαίτερα μαθήματα, που του έδινε η κόρη ενός καθηγητή γερμανικών στο Robert College. Η ίδια τον βοήθησε να σπουδάσει στο Βερολίνο και έγινε αργότερα σύζυγος και μητέρα των παιδιών του. Ενδεικτικό της ανέχειας με την οποία ολοκλήρωσε τις σπουδές του ήταν ότι στο Βερολίνο φιλοξενήθηκε από ελληνική οικογένεια και αντί ενοικίου ανέλαβε το μαγείρεμα.

² Ο γνωστός κλασικιστής αρχιτέκτων Ludwig Hoffmann (1852-1932) ήταν αρμόδιος από το 1896 για τον σχεδιασμό της πόλης του Βερολίνου, όπου άφησε πολυάριθμα έργα (π.χ. το εμβληματικό Μουσείο Περγάμου). Το 1910 υπέβαλε ένα σχέδιο για την αναμόρφωση της Αθήνας. Στο Ι.Α./Ε.Τ.Ε., υπάρχει ένα αντίγραφο συμβολαίου εργασίας του Ζουμπουλίδη με την υπηρεσία Νέων Μουσείων με ημερομηνία 22-7-1914 (Ι.Α./Ε.Τ.Ε., φάκ. Α1 Σ37 Υ106Ν).

³ Στο ψηφιοποιημένο αρχείο του Δήμου Παγασών είναι καταγεγραμμένη απόφαση για την απονομή στον μηχανικό του Δήμου, Νικόλαο Ζουμπουλίδη, του τίτλου του αρχιμηχανικού, η εντολή στον Δήμαρχο να υπογράψει το σχετικό συμβόλαιο και η χορηγία έκτακτης πίστωσης 3.150 δρχ. για την πληρωμή της προσαύξησης της μισθοδοσίας του (τόμος πρακτικών 13/1917, σσ. 347 – 349, αρ. απόφασης 38). Στο Ι.Α./Ε.Τ.Ε. υπάρχει πιστοποιητικό του Δήμου Παγασών, που επιβεβαιώνει ότι υπηρέτησε ως δημομηχανικός μεταξύ 1/2/1915 και 31/3/1917 (Ι.Α./Ε.Τ.Ε., φάκ. Ζουμπουλίδη-Μπαλάνου, έγγρ. αρ. 7999/12-11-1928).

Η ΧΡΗΣΗ ΤΩΝ ΚΕΡΑΜΙΚΩΝ. Ο Ζουμπουλίδης είχε πάθος με την κεραμική. Ήδη, κατά τη διαμονή του στον Βόλο τη δεκαετία του 1910, ασχολήθηκε για λίγο με το εμπόριο κεραμικών από τα περίφημα αγγειοπλαστικά εργαστήρια της Κιουτάχειας. Υπό την επιρροή του Ζουμπουλίδη επιτοίχια εφυαλωμένα πλακίδια, που παράγονταν μετά το 1923 στο εργοστάσιο «Κιουτάχεια» του Νέου Φαλήρου από πρόσφυγες μικρασιάτες κεραμοποιούς, βρίσκουν περίοπτη θέση στα έργα που εκτελεί η Τράπεζα.

Σε πέντε κτίρια, που ανεγέρθηκαν κατά τη διάρκεια του μεσοπολέμου, οι επιλογές του Ζουμπουλίδη είναι εμφανείς. Καταρχάς, στο κτίριο Αρχείων της Εθνικής Τράπεζας, όπου η ενοποίηση του κορμού του κτιρίου μέσω κατακόρυφων αρχιτεκτονικών ταινιών διακόπτεται από μια εντυπωσιακή οριζόντια ζώνη διακοσμημένη με εφυαλωμένα πλακίδια στο μοτίβο της τρέχουσας σπείρας. Το κτίριο με την έντονη στέψη, δείγμα ενός μοντέρνου εκλεκτικισμού με επιρροές τόσο από τη Σχολή του Σικάγου, όσο και από τα επιβλητικά γερμανικά κτίρια του μεσοπολέμου, διακοσμείται επίσης με κατακόρυφες στήλες πλακιδίων με το έμβλημα της Ε.Τ.Ε. (την κεφαλή της Αθηνάς με περικεφαλαία) και το λογότυπο της Εθνικής σε αρχαϊκή γραφή⁹.

Το κτίριο των Αρχείων Ε.Τ.Ε. (1923-1925)

⁹ Πρόκειται για το πρώτο κτίριο στην Ελλάδα που κατασκευάστηκε εξ αρχής με σκοπό να στεγάσει αρχεία. Είχε ληφθεί ειδική μέριμνα για την αντοχή του, ενώ η διαρρύθμιση ανταποκρινόταν στις ανάγκες των αρχειοστασίων, με τα ειδικά μεταλλικά ράφια γερμανικής κατασκευής. Αρχικά προβλεπόταν η οικοδόμηση υπογείου, ισογείου, ημιωρόφου και πρώτου ορόφου, ενώ όμως το έργο βρισκόταν σε εξέλιξη αποφασίστηκε η προσθήκη δύο ακόμη ορόφων. Βλ. Ν. Χαρκιολάκης (επιμ.), Αποκατάσταση μνημείων-Αναβίωση ιστορικών κτιρίων στην Αττική, τ. 3ος, Αθήνα 2006.

Η εκτεταμένη χρήση πλακιδίων στην πρόσοψη του κτιρίου θα μπορούσε να θεωρηθεί ως απόηχος του βιεννέζικου Secession; Πρόκειται για μια πρωτότυπη προσαρμογή στα «καθ' ημάς» αντίστοιχων ρευμάτων της Δύσης, αλλά και έναν εκδυτικισμό της «ανατολικής» παράδοσης των επενδύσεων με εφυσωμένα πλακίδια; Η τρέχουσα σπείρα σε μπλε του κοβαλτίου, ο μαϊανδρος και η κεφαλή της Αθηνάς στα πλακίδια της πρόσοψης επιχειρούν να εικονογραφήσουν μια μοντέρνα εκδοχή της αρχαιότητας.

ΥΠΟΚΑΤΑΣΤΗΜΑΤΑ ΝΑΥΠΛΙΟΥ - ΠΡΕΒΕΖΗΣ. Στο Ναύπλιο ο Ζουμπουλίδης επιχειρεί να κτίσει εξαρχής ένα μικρό «προϊστορικό» ανάκτορο. Τον συμπαγή όγκο του κτιρίου διασπά μια μεγάλη εσοχή (προς την πλατεία), που τονίζεται με τρεις εντυπωσιακούς πορφυρούς μινωικούς κίονες, κατασκευασμένους στο εργαστήριο του Μηνά Μιλσανή στην Αθήνα, που επαναλαμβάνονται και στο εσωτερικό του κτιρίου. Στη στενή όψη της εισόδου του κοινού, δύο τσιμεντένιοι κίονες εμφανίζονται ξανά και επιστέφονται από ένα «ανακουφιστικό» τρίγωνο, στο οποίο προβλεπόταν να τοποθετηθεί ένα αντίγραφο από το επιβλητικό ανάγλυφο της πύλης των Λεόντων. Στον όροφο -κάτω από τη στέψη και στην ίδια πάντα όψη- προβλεπόταν να τοποθετηθεί ζωφόρος από τέσσερις εντοιχισμένες πλάκες-μετόπες με φτερωτούς γρύπες, σύμβολα ισχύος, από τα πλέον αγαπημένα της κρητομυκηναϊκής Τέχνης. Το τραπεζικό κατάστημα της Εθνικής στο Ναύπλιο μαζί με το μικρό κτίριο γνωστό ως «Ηρώ της Ανεξαρτησίας», που βρίσκεται στο κέντρο της πόλης του Ηρακλείου¹⁸, αποτελούν, απ' όσο γνωρίζουμε, τα μόνα δείγματα δημόσιων κτιρίων στην Ελλάδα με εμφανείς επιρροές από τη «μινωϊκή» αρχιτεκτονική¹⁹. Η σύζευξη στοιχείων διαφορετικής προέλευσης απομακρύνει μορφολογικά το κτίριο του Ναυπλίου από τα υπόλοιπα υποκαταστήματα της Ε.Τ.Ε. Ξένισε τους αρχιτέκτονες της εποχής του: τόσο εκείνους που αποδέχονταν τον ιστορισμό, όσο και εκείνους που στήριζαν το μοντέρνο κίνημα. Προσέλκυσε όμως και το ενδιαφέρον νεότερων μελετητών, που σχολίασαν την ιδιαιτερότητά του (Χολέβας, 1992, Καρδαμίτση, 1998). Σήμερα, στέκεται στην κεντρική πλατεία Συντάγματος του Ναυπλίου ως μια «παραδοξότητα», ένα «παίγνιο» του αρχιτέκτονα, μια «παραποίηση» του κλασικισμού, μια νεοελληνική προ-μεταμοντέρνα κατασκευή (Ζάννος κ.ά, 1989:32-33).

Μια ανορθόδοξη σύνθεση συναντάμε και στο υποκατάστημα της Εθνικής Τράπεζας στην Πρέβεζα, που ανεγέρθηκε το διάστημα 1932-1934 σε εργολαβία του Δημ. Καλκάνη και υπό την επίβλεψη του αποσπασθέντα από την Τράπεζα Ελλάδος μηχανικού Νικ. Σαλίβερου. Τον βαρύ όγκο του κτιρίου, που αναφέρεται ότι σχεδίασε ο αρχιτέκτων Μιχαήλ Κανάκης (Τζάκου, 1984:75), ελαφρύνουν οι δύο στρογγυλεμένες γωνιακές απολήξεις της κυρίας πρόσοψης, στη μία από τις οποίες τοποθετείται η κεντρική είσοδος. Το κυρίαρχο όμως στοιχείο του κτιρίου είναι ο εντυπωσιακός σκεπαστός εξώστης με πυκνή κιονοστοιχία παρόμοια μ' αυτήν του υποκαταστήματος Ιωαννίνων. Τα ιδιόμορφα πολλαπλά φουρούσια που στηρίζουν τον εξώστη (με τα ένθετα εφυσωμένα πλακίδια στο ενδιάμεσο διάστημα) θα μπορούσαν να θεωρηθούν επιρροή του Ζουμπουλίδη, ως μορφολογικό δάνειο από την «ανατολή».

Στην πλειονότητα των υπολοίπων υποκαταστημάτων της Τράπεζας κυριαρχούν απλοποιημένα κλασικιστικά πρότυπα, επιβλητικά (με ή χωρίς αετώματα) πρότυπα, επιμελημένη κατασκευή, γερμανική αυστηρότητα. Όμως ακόμη και πίσω από αυστηρά κλασικιστικά κελύφη, όπως αυτό του υποκαταστήματος στο Βαθύ της Σάμου (1931-1932), συναντάμε τις προσωπικές επιλογές του Ζουμπουλίδη.

¹⁸ Το Ηρώ στο Ηράκλειο είναι ένα πέτρινο κτίσμα διαστάσεων 12 x 9.30 μ. Κατασκευάστηκε το 1931 με δημόσιο έργο, στα πλαίσια των εορτασμών της εκατονταετηρίδας. Όπως αναφέρεται σε φυλλάδιο της εποχής, το Ηρώ κατασκευάστηκε στο συγκεκριμένο σημείο για να προσελκύσει την προσοχή των ξένων, των «διερχομένων εκείθεν προς επίσκεψιν των αρχαιοτήτων της Κνωσσού».

¹⁹ Alexandre Farnoux, «Μινωϊκές και Μυκηναϊκές στον 20^ο αιώνα» στο Αρχαιολογία και Τέχνες, 86 (2003) 35-41. Στην αρχιτεκτονική art deco του μεσοπολέμου χρησιμοποιήθηκαν μοτίβα και δομικά στοιχεία μινωϊκής αρχιτεκτονικής. Για παράδειγμα, οι μινωϊκοί κίονες που ενέθεσε ο Σλοβένος αρχιτέκτονας Joze Plešnik στις παρεμβάσεις του στο κάστρο της Πράγας (1920-1934).

Δεξιά: Η είσοδος στο υποκατάστημα Ναυπλίου παραπέμπει ευθέως στην πρόσοψη του θολωτού τάφου του Ατρέα στις Μυκίνες (Ι.Α./Ε.Τ.Ε.)
Αριστερά: Αναπαράσταση του κτιρίου (Σπανού, Σπίνου, 2011)